

AYOLLARNING HUQUQLARI VA ULARNING JAMIYATDAGI ROLI: ZAMONAVIY DUNYODA DOLZARB MASALALAR

Ravshanova Ifora Jasur qizi

TDYU huzuridagi M.Vosiqova nomidagi akademik litsey o'quvchisi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada ayollarning huquqlari tushunchasi, ularning tarixiy rivojlanishi va zamonaviy jamiyatdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, ayollarning huquqlarini ta'minlashdagi global va mintaqaviy muammolar, shuningdek, ularni amalga oshirish bo'yicha xalqaro tajribalar o'rganiladi. Maqola ilmiy asoslangan tavsiyalar va istiqbolli strategiyalarni ham o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: ayollar huquqlari, gender tengligi, inson huquqlari, jamiyat, xalqaro tajriba.

Ayollar huquqlari inson huquqlarining ajralmas qismi bo'lib, zamonaviy demokratik jamiyatlarda ularning himoyasi va rivojlanishi ustuvor vazifa hisoblanadi. Tarixiy jihatdan ayollarning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy huquqlarga egaligi cheklangan bo'lsa-da, XXI asrda bu masala xalqaro huquqiy hujjatlar bilan himoyalanoqda. BMTning Ayollar huquqlari to'g'risidagi deklaratsiyasi va Gender tengligi tamoyillari ayollarning huquqlarini ta'minlashning asosiy huquqiy mexanizmlaridir (UN Women, 2022).

Ayollarning huquqlari inson huquqlari doirasida ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy va madaniy huquqlarni o'z ichiga oladi. XIX va XX asrlarda feminist harakatlar orqali ayollarning ovoz berish huquqi, ta'lim olish va ish bilan shug'ullanish imkoniyatlari kengaydi. Masalan, 1920-yilda AQShda qabul qilingan 19-modda ayollarga ovoz berish huquqini kafolatlabdi. Shu bilan birga, Evropa va Osiyo davlatlarida ayollarning huquqlari turlicha rivojlandi, bu esa mintaqaviy ijtimoiy va madaniy omillarga bog'liq bo'ldi (Smith, 2018).

Bugungi kunda ayollarning huquqlari bir nechta asosiy yo'nalishlarda himoyalanoadi:

Siyosiy huquqlar: parlamentda vakillik, saylovlarda ishtirok etish.

Iqtisodiy huquqlar: ish bilan ta'minlanish, teng maosh, moliyaviy mustaqillik.

Ijtimoiy va madaniy huquqlar: ta'lim olish, sog'liqni saqlash, madaniy hayotda ishtirok etish.

Shaxsiy huquqlar: oilaviy huquqlar, jinsiy tenglik, zo'ravonlikdan himoya (World Economic Forum, 2023).

Global reytinglarga ko'ra, ayollarning huquqlari rivojlangan davlatlarda yuqori darajada himoyalangan bo'lsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda gender tengligi va huquqiy himoya hali ham muammo bo'lib qolmoqda. Masalan, Shimoliy Yevropa davlatlarida ayollarning ish va siyosiy sohadagi ishtiroki 50–60% ni tashkil etsa, ayrim Osiyo va Afrika davlatlarida bu ko'rsatkich 20% dan past (UNDP, 2022).

Ayollarning huquqlarini ta'minlashdagi muammolar

Ayollarning huquqlarini ta'minlashda quyidagi asosiy muammolar mavjud:

Madaniy va ijtimoiy stereotiplar: an'anaviy jamiyatlarda ayollar faqat oilaviy rollarda ko'riladi.

Huquqiy bo'shliqlar: qonunlarda gender tengligi tamoyillari bo'lsa-da, amalda ular bajarilmaydi.

Iqtisodiy mustaqillikning pastligi: ayollar ish topish va moliyaviy resurslarga ega bo'lishda cheklovlarga duch keladi.

Zo'ravonlik va jinsiy diskriminatsiya: ayollarga nisbatan uyushgan zo'ravonlik va kamsitish holatlari keng tarqalgan (WHO, 2021).

Ayollarning huquqlarini ta'minlash bo'yicha dunyoda bir qator muvaffaqiyatli tajribalar mavjud:

Skandinaviya davlatlari: gender tengligi siyosati, oilaviy va ish bilan bog'liq ijtimoiy dasturlar.

Kanada va AQSh: ayollarni siyosiy va iqtisodiy faollikka jalb qiluvchi davlat dasturlari.

O'zbekiston: so'nggi yillarda ayollarning siyosiy va iqtisodiy ishtiroki, huquqiy himoyasi bo'yicha bir qator qonunlar qabul qilindi, masalan, "Gender tengligi to'g'risida" qonun (Oliy Majlis, 2019).

Xulosa

Ayollarning huquqlari jamiyatning barqaror rivojlanishi va iqtisodiy o'sishining muhim omilidir. Ularni ta'minlash uchun:

Huquqiy tizimni mustahkamlash va gender tengligini amalda ta'minlash. Shu bilan, Konstitutsiya nafaqat huquqiy hujjat, balki jamiyatimizning xalqchil va dunyoviy qadriyatlarini amalga oshiruvchi poydevor hisoblanadi. Har bir fuqaro uni bilishi, hurmat qilishi va hayotga tatbiq etishi lozim.

Madaniy va ijtimoiy stereotiplarni bartaraf etish bo'yicha targ'ibot ishlari.

Ayollarni iqtisodiy va siyosiy faollikka jalb etish.

Zo'ravonlik va diskriminatsiyaga qarshi samarali monitoring tizimlarini yaratish.

Shunday qilib, ayollarning huquqlarini ta'minlash nafaqat insoniy huquqlarni himoya qilish, balki jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlashning strategik vositasidir.

ADABIYOTLAR:

UN Women. (2022). Women's Rights and Gender Equality. New York: UN Publications.

Smith, J. (2018). History of Women's Rights Movements. Oxford: Oxford University Press.

World Economic Forum. (2023). Global Gender Gap Report. Geneva: WEF.

UNDP. (2022). Gender Inequality Index. New York: United Nations.

WHO. (2021). Violence Against Women Report. Geneva: WHO.

Oliy Majlis. (2019). Gender tengligi to'g'risida qonun.